

Хворова Г.М., Котлова Л.О., Долінчук І.О.

**ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ КОМПЛЕКСНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ :**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Хворова Г., Котлова Л., Долінчук І.

**ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ КОМПЛЕКСНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ :**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2022**

УДК 37.091.3:376:159.922(072)

X30

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Житомирського державного
університету імені Івана Франка
(протокол № 20 від 28 жовтня 2022 року)*

Рецензенти:

Дідора Марія Іллівна - кандидат психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри психології Житомирського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП».

Лемещук Марина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент, в.о. завідувача кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Тичина Ірина Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, декан соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.

X 30 Хворова Г., Котлова Л., Долінчук І. Педагогічний супровід дітей із комплексними порушеннями : методичні рекомендації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2022. 27 с.

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Педагогічний супровід дітей із комплексними порушеннями» укладено відповідно до освітньо-професійної програми Спеціальна освіта для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

У методичних рекомендаціях представлено теми, визначені робочою програмою підготовки фахівців, які відповідають фаховим компетентностям та програмним результатам навчання.

Методичні рекомендації складаються з таких структурних компонентів: пояснювальна записка, розподіл навчальних годин на змістові модулі, тем лекційного курсу дисципліни, матеріалів до практичних занять, а також до самостійної роботи студентів. Представлені завдання та вимоги до заліку, критерії оцінювання, список рекомендованої літератури.

УДК 37.091.3:376:159.922(072)

© Хворова Г., Котлова Л., Долінчук І., 2022

© Житомирський державний університет
імені Івана Франка, 2022

ЗМІСТ

Вступ	5
Структура освітньої компоненти	7
Методичні рекомендації до організації самостійної роботи	9
Модуль 1. Загальні принципи педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку	11
Модуль 2. Педагогічний супровід дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього та дошкільного віку	16
Модуль 3. Педагогічний супровід у денному догляді дітей з важкими порушеннями психофізичного розвитку шкільного віку.	20
Питання до заліку	22
Оцінювання	24
Рекомендована література до курсу	25

ВСТУП

Програма вивчення освітньої компоненти «Педагогічний супровід дітей із комплексними порушеннями» для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти відповідає освітньо-професійній програмі Спеціальна освіта (логопедія).

Предмет основні принципи та напрямки психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Мета вивчення освітньої компоненти: ознайомити здобувачів із основами та напрямками педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є:

1. ознайомити здобувачів з основними закономірностями та класифікаціями порушень психофізичного розвитку;
2. ознайомити з загальні засади раннього педагогічного супроводу;
3. ознайомити студентів з сучасними методиками психолого-педагогічної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку;
4. формувати уміння застосовувати теоретичні знання у практичній роботі з дітьми, що мають комплексні порушення.

Компетентності та програмні результати навчання:

Компетентності

Змістовно освітня компонента спрямована на формування здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у галузі спеціальної та інклюзивної освіти або у процесі професійної діяльності (корекційній, навчально-виховній, навчально-реабілітаційній), що передбачає використання теоретичних знань та застосування сучасних методик допомоги та супроводу.

ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-8. Здатність працювати в команді

ЗК-10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

СК-4. Здатність планувати та організовувати освітньокорекційну роботу з урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами.

СК-5. Здатність реалізовувати ефективні корекційно-освітні технології у роботі з дітьми, підлітками, дорослими з особливими освітніми потребами, доцільно обирати методичне й інформаційно-комп'ютерне забезпечення.

СК-6. Здатність працювати в команді, здійснювати комплексний корекційно-педагогічний, психологічний та соціальний супровід дітей з

особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю в різних типах закладів.

СК-11. Здатність дотримуватися основних принципів, правил, прийомів і форм суб'єкт-суб'єктної комунікації.

СК-12. Здатність організувати дитячий колектив, створювати в ньому рівноправний клімат і комфортні умови для особистісного розвитку вихованців та їхньої соціальної інтеграції.

СК-17. Здатність до розуміння інклюзивних цінностей; застосування знань при здійсненні модифікацій та адаптацій змісту і методів навчання, у процесі проектування освітнього процесу та безпечного інклюзивного середовища.

Програмні результати навчання

РН1. Знати сучасні теоретичні основи спеціальної освіти відповідно до спеціалізації, застосовувати методи теоретичного та експериментального дослідження у професійній діяльності, релевантні статистичні методи обробки отриманої інформації, узагальнювати результати дослідження.

РН5. Розуміти принципи, методи, форми та сутність організації освітньо-корекційного процесу в різних типах закладів.

РН9. Мати навички комплектування та організації діяльності спеціальних закладів освіти, спеціальних груп у закладах дошкільної освіти, спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти тощо.

РН12. Аргументувати, планувати та надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу) відповідно до рівня розвитку і функціонування, обмеження життєдіяльності дитини з особливими освітніми потребами.

РН13. Володіти методиками сприяння соціальній адаптації осіб з особливими освітніми потребами, їхньої підготовки до суспільної та виробничої діяльності.

РН14. Реалізовувати психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії у ролі вчителя-дефектолога, асистента вихователя закладу дошкільної освіти, асистента вчителя закладу загальної середньої освіти тощо.

РН 17. Мати навички самостійного навчання та пошуку необхідної інформації.

РН 19. Розробляти та демонструвати окремі елементи програми супроводу (педагогічного, медичного, психологічного, соціального) дітей різних нозологічних груп та їх батьків.

РН 20. Налагоджувати конструктивні стосунки із колегами в рамках роботи команди психолого-педагогічного супроводу.

Освітня компонента «Педагогічний супровід дітей із комплексними порушеннями» викладається на I курсі, в 2 семестрі.

На вивчення освітньої компоненти відводиться 150 годин 5 кредитів ECTS.

Форма проведення занять: лекції, практичні заняття.

2. СТРУКТУРА ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Назви тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Всього	У тому числі					У тому числі					
		Лекції	Практичні/Се мінарські	Лабораторні заняття	Самостійна	Індивідуальні заняття	Всього	Лекції	Практичні/Се	Лабораторні заняття	Самостійна	Індивідуальні заняття
Модуль I. Загальні принципи педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку												
Основна мета та завдання, принципи надання педагогічної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку.	16	2	2	-	12	-	17	2	-	-	15	-
Склад та діяльність міждисциплінарної команди фахівців у роботі з дітьми різного віку.	19	4	6	-	9	-	17	-	2	-	15	-
Основні методики та системи педагогічного супроводу та педагогічної абілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку у світовій практиці.	10	2	2	-	6	-	11	-	-	-	11	-
Разом за модулем 1	45	8	10	-	27	-	45	2	2	-	41	-
Модуль II. Педагогічний супровід дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього та дошкільного віку												
Поняття про раннє втручання та його принципи.	14	2	4	-	8	-	14	-	-	-	14	-
Психофізичний розвиток дитини 0-3	14	2	4	-	8	-	16	2	-	-	14	-

років та 4-7 років у нормі. Програми раннього розвитку нормотипових дітей. Програми "Оберіг», РЕКіР.													
Раннє втручання для дітей з різними порушеннями розвитку та індивідуальними потребами. Сучасні зарубіжні та вітчизняні програми раннього втручання	14	-	6	-	8	-	16	-	2	-	14	-	
Педагогічний супровід дітей з порушеннями психофізичного розвитку дошкільного віку. Спеціальний дошкільний заклад.	16	2	6	-	8	-	14	-	-	-	14	-	
Разом за модулем 2	60	8	20	-	32	-	60	2	2	-	56	-	
Модуль III. Педагогічний супровід у денному догляді дітей з важкими порушеннями психофізичного розвитку шкільного віку.													
Розвивальний догляд для дітей з важкими формами інвалідності.	22	2	5	-	15	-	32	2	2	-	28	-	
Стандарти денного догляду та завдання педагогів в його міждисциплінарній команді	23	2	5	-	16	-	28	-	-	-	28	-	
Разом за модулем 3	45	4	10	-	31	-	60	2	2	-	56	-	
Усього годин	150	20	40	-	90	-	150	6	6	-	138	-	

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Вона здійснюється за такими напрямками:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- виконання завдань для самостійної роботи;
- конспектування першоджерел;
- підготовка рефератів;
- виконання індивідуальних (професійно-орієнтованих) завдань;
- підготовка до підсумкових модульних робіт;
- підготовка до заліку.

Підготовка теоретичних питань до практичних занять передбачає опрацювання питань теми практичного заняття. Ці питання могли як розглядати під час лекції, так і виноситися на самостійне опрацювання.

Алгоритм підготовки.

- Визначте питання для підготовки (Ви маєте розглянути усі питання, зазначені у плані практичного заняття).

- Візьміть у бібліотеці університету (читальному залі або на кафедрі) джерела, зазначені у списку основної літератури до заняття. При підборі літератури Ви можете користуватися бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).

- Визначте розділи (теми або параграфи), у яких розкрито питання практичного заняття.

- Прочитайте ці розділи.

- Складіть план (простий або складний) відповіді на кожне питання.

- Визначте основні поняття, які Ви повинні засвоїти.

- Проаналізуйте, як опрацьований матеріал пов'язаний з іншими питаннями теми.

- Для кращого засвоєння та запам'ятовування матеріалу складіть короткий конспект, схеми, таблиці або графіки по прочитаному матеріалу.

- Визначте проблеми в опрацьованому матеріалі, які Ви недостатньо зрозуміли. З цими питаннями Ви можете звернутися на консультації до викладача.

- Перевірте, як Ви засвоїли опрацьоване питання. Ви можете це зробити, відповівши на тестові питання до теми або розв'язавши практичні завдання.

Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми. Для конспектування можуть пропонуватися статті з фахових журналів, розділи монографій або підручників.

Алгоритм підготовки.

- Прочитайте запропоноване першоджерело.

- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (автор, назва, вихідні дані).

- Складіть план (простий або складний).

- Для кожного пункту плану виділіть основні положення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.

- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, при потребі, схеми, таблиці, графіки тощо.

- Для самоперевірки перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

Підготовка до заліку має на меті узагальнення та систематизацію знань з дисципліни у цілому.

Алгоритм виконання

- Ознайомтеся з переліком питань до заліку.

- Підберіть підручники, інструктивно-методичні матеріали або іншу довідкову літературу, необхідну для підготовки (її перелік Ви можете знайти в робочій програмі або інструктивно-методичних матеріалах).

- Перегляньте зміст кожного питання, користуючись власними конспектами або підручниками.

- Визначте рівень знань з кожного питання.

- Визначте питання, які потребують ретельнішої підготовки (опрацювання додаткової літератури, складання конспектів, схем, виконання окремих завдань тощо). З цією метою зверніться до алгоритму підготовки теоретичних питань до практичних занять та виконання завдань до лабораторних занять.

- Для самоперевірки перекажіть теоретичні питання або виконайте практичне завдання.

МОДУЛЬ I. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1. Характеристика мережі закладів освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Склад та діяльність міждисциплінарної команди фахівців у роботі з дітьми різного віку.

Мета: формувати у студентів знання про систему освітньої та соціальної підтримки, про склад та функціонал міждисциплінарної команди фахівців педагогічного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Професійна спрямованість: знати та розуміти логіку функціонування систем соціальної та освітньої підтримки дітей з інвалідністю/особливими освітніми потребами (ООП), уміння розуміти свою роль як фахівця, як у загальній системі, так і у своєму закладі та працювати у команді.

План

1. Характеристика мережі закладів освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Функції Інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ).
2. Склад міждисциплінарної команди фахівців медичного, психологічного, педагогічного, соціального супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку та їх родин.
3. Особливості команд, які працюють з клієнтами різного віку та різними індивідуальними потребами. Комунікація та взаємодія між членами команди.

Основні поняття	Особливі освітні потреби (ООП); мережа освітніх закладів для дітей з ООП; Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ); міжгалузєва система підтримки дітей з ООП; міждисциплінарна команда, медичний, психологічний, педагогічний, соціальний супровід, спеціальний педагог, ерготерапевт, фізичний реабілітолог, мовленнєвий терапевт, соціальний працівник, психолог
Практичні завдання	Законспектувати розділ 2.2 посібника [4]. Законспектувати розділ посібника [3] , присвячений роботі міждисциплінарної команди, зокрема, зміст роботи спеціалістів: спеціальний педагог, ерготерапевт, фізичний реабілітолог, мовленнєвий терапевт, соціальний працівник, психолог.
Професійні завдання	Вивчити Закон про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text законспектувати з статті 1 терміни «дитина з інвалідністю», «інвалідність», «реабілітація осіб з інвалідністю», «психолого-педагогічна реабілітація», «професійна реабілітація», «трудова реабілітація», «соціальна реабілітація», «психологічна реабілітація», «професійна орієнтація, професійний відбір, професійна адаптація», «психолого-педагогічний супровід», «індивідуальна програма реабілітації».

Законспектувати розділ III, статті 12, 13,16; розділ IV, статті 17,19; розділ V, статті 23,24,30, 31, 34, 36, 37, 38, 39
--

Література.

1. Делани Т. Развитие основных навыков детей с аутизмом: эффективная методика игровых занятий с особыми детьми / Тара Делани: пер. с английского В.Дегтяревой. Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2014. 272 с.
2. Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства: інформаційно-методичний посібник / Фонд соціального захисту інвалідів; Громадська організація «Родина». Київ, 2020. 56 с.
3. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
4. Шевцов А.Г. Кваліфікаційна характеристика окупаціонального терапевта (ерготерапевта) в системі корекційно-реабілітаційної роботи. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2016. Т.2. С. 409 – 424.

Тема 2. Основні методики та системи педагогічного супроводу та педагогічної абілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку у світовій практиці.

Мета: сформувати у студентів загальні поняття про АВА-терапію, DIR/Floortime, сенсорно-інтегративну терапію, нейропсихологічну діагностику та корекцію.

Професійна спрямованість: у майбутньому визначитись з вибором та поглиблено вивчити одну чи декілька з означених методик

План

1. Прикладний аналіз поведінки (АВА-терапія), загальна характеристика методу, теоретичні основи.
2. DIR/Floortime, загальна характеристика методу, теоретичні основи.
3. Сенсорно-інтегративна терапія, загальна характеристика методу, теоретичні основи.
4. Нейропсихологічна діагностика та корекція, загальна характеристика методу, теоретичні основи.

Основні поняття	Прикладний аналіз поведінки, мотиваційний стимул, методика DIR/Floortime, сходинки функціонального емоційного розвитку, сенсорно-інтегративна терапія, сенсорний профіль, нейропсихологічна діагностика, нейропсихологічна корекція,
Практичні завдання	Законспектувати статтю [8] Законспектувати С.160-163 посібника [9]
Професійні завдання	1. За джерелами [1,7] дати описання сенсорного профілю дитини (визначення, як проявляє себе сенсорна гіпер/гіпочутливість різних модальностей).

	2. За джерелом [4] законспектувати розділ 1 «Використання ефективних методів у навчанні учнів з помірними та важкими порушеннями», засвоїти сутність термінів: поведінка, бажана/небажана поведінка, підкріплення/підсилення бажаної поведінки, трьохкомпонентна поведінкова послідовність, стимули, їх види, функції поведінки, навчання окремими блоками, підказки, стратегії їх використання, навчання співпраці, проблемна поведінка, збір даних.
--	---

Література

1. Хворова Г.М. Дитина з аутизмом: технології формування батьківської компетентності. К.: Талком, 2020. 104 с.
2. Ткач Х.Я. Обстеження мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і важкими порушеннями мовлення. На основі поведінкового підходу: практичний посібник / Х.Ткач. – Тернопіль: Мандривець, 2021. – 136 с.
3. Кислинг Улла. Сенсорная интеграция в диалоге: понять ребенка, распознать проблему, помочь обрести равновесие / Улла Кислинг; под ред. Е.В. Ключковой; [пер. с нем. К.А. Шарп]. - М.: Теревинф, 2010. 240 с.
4. Коллінз Б. Систематичне навчання учнів з помірними і важкими порушеннями, 2019. 232 с.
5. Князев В.М. Нейропсихологическая диагностика: практическое пособие по проведению обследования детей дошкольного и младшего школьного возраста. К.: ДИА, 2022. 256 с.
6. Лиф Р., Макэкен Д. Идет работа. Стратегии работы с поведением. Учебный план интенсивного поведенческого вмешательства при аутизме. / Пер. с английского под общей редакцией Толкачева Л.Л. Москва: ИП Толкачев, 2016. 608 с.
7. Як Э. Строим мостики с помощью сенсорной интеграции. Терапия детей с аутизмом и другими первазивными расстройствами развития / Элен Як, Паула Аквилла, Ширли Саттон, 3-е изд: [Пер. с англ. В.Г.Мартирисян, под ред. О.А.Шленской]. Белая Церковь, 2016. 240 с.
8. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
9. Шрамм Р. Дитячий аутизм і АВА. К. : Центр навчальної літератури, 2021. 140 с.

Тема 3. Індивідуальна програма розвитку дитини: складання та реалізація командою «фахівці+ сім'я»

Мета: формувати у студентів знання про складові індивідуальної програми розвитку дитини та алгоритм її складання.

Професійна спрямованість: уміння підбирати методи психолого-педагогічної діагностики розвитку дитини з метою складання індивідуальної програми спільно з іншими членами команди.

План

1. Сфери розвитку дитини, що підлягають оцінюванню з метою складання індивідуальної програми.
2. Специфіка індивідуальної програми в залежності від віку дитини, типу закладу, характеру порушення розвитку.
3. Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Основні поняття	Індивідуальні цілі та критерії їх досягнення; пізнавальні можливості; сенсорні потреби; рівень розвитку мовлення; альтернативна комунікація; стан слуху та зору; фізичні обмеження; обмеження мобільності; рівень самообслуговування; проблемна поведінка.
Практичні завдання	Законспектувати розділ 4.3 [3] Описати 2-3 кейси з дітьми різного віку з порушеннями психофізичного розвитку; визначити можливі індивідуальні цілі корекційної роботи та критерії їх досягнення, обґрунтуйте відповідь.
Професійні завдання	Опишіть завдання/вправи для корекційної роботи з дітьми за індивідуальною програмою відповідно до індивідуальних цілей; підготуйте для них стимульний матеріал.

Література

1. Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства: інформаційно-методичний посібник / Фонд соціального захисту інвалідів; Громадська організація «Родина». Київ, 2020. 56 с.
2. Коллінз Б. Систематичне навчання учнів з помірними і важкими порушеннями, 2019. 232 с.
3. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

Тема 4. Компетентна взаємодія фахівців з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку/особливими освітніми потребами/інвалідністю.

Мета: формувати у студентів знання про теоретичні засади компетентної взаємодії фахівців міждисциплінарної команди з батьками дітей.

Професійна спрямованість: розвиток емпатії щодо батьків дітей, з якими студенти будуть працювати, вміння встановлювати контакт з батьками та вибудовувати компетентну взаємодію.

План

1. Психологічні стадії адаптації батьків до інвалідності дитини.
2. Рівні батьківської компетентності.
3. Практичні питання компетентної взаємодії фахівців з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Основні поняття	Психологічні стадії адаптації батьків до інвалідності дитини; батьківська компетентність, компетентна взаємодія фахівців з батьками, рівні батьківської компетентності
Практичні завдання	За джерелом [3] підготуйте реферат на тему: «Генезис поглядів науковців та практиків на питання психологічних стадій адаптації батьків до батьківства щодо дитини з порушенням психофізичного розвитку»
Професійні завдання	Згадайте відомі вам кейси щодо батьків, які виховують дитину з порушенням психофізичного розвитку та визначить, на якому рівні батьківської компетентності вони знаходяться; обґрунтуйте свою відповідь. Підготуйте реферат/доповідь на тему: «Інформативна бесіда з батьками» (за матеріалами додатку А [4]), проведіть інформативну бесіду зі знайомими вам батьками дитини, що відвідує освітній заклад.

Література

1. Хворова Г.М. Дитина з аутизмом: технології формування батьківської компетентності. К.: Талком, 2020. 104 с.
2. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. Львів, 2008. 334 с.
3. Селигман М., Дарлинг Р. Обычные семьи, особые дети. М.: Теревинф, 2007. 368 с.
4. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Теми 1-4

1. Розробити індивідуальну програму розвитку дитини/підлітка з порушеннями психофізичного розвитку, мають бути описані усі сфери розвитку дитини, наведені приклади завдань, матеріалів та обладнання для їх виконання. Завдання виконується на прикладі знайомої дитини, на вибір студента, виконання містить складання стислої психолого-педагогічної характеристики (вік, характер та ступень порушень розвитку, рівень навичок).

2. Описати зміст роботи та функції кожного фахівця міждисциплінарної команди, яка працює з дитиною. Завдання виконується на прикладі знайомої дитини, на вибір студента, виконання містить складання стислої психолого-педагогічної характеристики (вік, характер та ступень порушень розвитку, рівень навичок).

3. Скласти план компетентної взаємодії з батьками дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Завдання виконується на прикладі знайомої дитини, на вибір студента, виконання містить складання стислої психолого-педагогічної характеристики (вік, характер та ступень порушень розвитку, рівень навичок).

4. Прикладний аналіз поведінки (АВА-терапія):

❖ Провести тестування мотиваційних стимулів дитини зі збором даних у вигляді таблиці 1) іграшки, цікаві предмети; 2) харчові стимули

❖ Вивчити рівень сформованості будь якої навички дитини, яка важлива для розвитку вербальної поведінки (мовлення): імітація, візуальне сприймання, називання тощо (можна вибрати навичку, користуючись посібником Х.Ткач); результати вивчення оформити у таблицю збору даних

❖ Ввести з маловербальною дитиною протокол «Так»/ «Ні»; результати оформити у таблицю збору даних

5. DIR/Floortime: встановити з дитиною контакт в процесі ігрової взаємодії. Визначити рівень функціонального емоційного розвитку дитини.

6. Сенсорно-інтегративна терапія:

❖ Описати обладнання кабінету сенсорно-інтегративної терапії

❖ Спостерігати заняття сенсорного терапевта, визначити корекційну мету з якою проводяться ті чи інші вправи

❖ Дати визначення поняття «сенсорний профіль дитини», розробити приклад сенсорного профіля

❖ Дати визначення поняття «сенсорна дієта», розробити приклад сенсорної дієти.

7. Нейропсихологічна діагностика та корекція: провести з дитиною

- Коректурну пробу
- Завдання на копіювання (1-2 завдання)
- Пробу на динамічний праксис
- Пробу на реципрокну координацію

Результати занести в протокол та провести їх якісний аналіз з допомогою викладача. Для проведення аналізу бажано зняти відео виконання дитиною проб. Опис проб надається у посібнику: В.М. Князев. Нейропсихологическая диагностика: практическое пособие по проведению обследования детей дошкольного и младшего школьного возраста. - К.:ДИА, 2022. - 256 с.

МОДУЛЬ II. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ РАНЬОГО ТА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 5. Діти з особливими освітніми потребами/інвалідністю: особливості психофізичного розвитку.

Мета: формувати та поглиблювати знання студентів про нормальний розвиток дитини та види його порушень, про періодизацію вікового розвитку та класифікації порушень розвитку різних авторів; про вікові норми всіх сфер розвитку дитини раннього та дошкільного віку.

Професійна спрямованість: уміння здійснювати аналіз спостережень за поведінкою та навичками дитини з метою порівняння наявного рівня розвитку з віковими нормами; розуміти логіку дитячого розвитку та завдання кожного його етапу та вікового періоду.

План

1. Розвиток дитини та його психологічна та педагогічна періодизація.
2. Поняття про порушення розвитку та їх класифікації. Міжнародна класифікація хвороб (МКХ) та Міжнародна класифікація функціонування (МКФ).
3. Психофізичний розвиток дитини 0-3 років та 4-7 років у нормі.

Основні поняття	Розвиток, періодизація розвитку, вікові норми, сензитивний період, зона найближчого розвитку, провідна діяльність, вікова криза, мовленнєвий розвиток, розумовий розвиток, фізичний розвиток, сенсорний розвиток
Практичні завдання	Скласти таблицю з основними параметрами психофізичного розвитку дитини (розумовий, мовленнєвий, сенсорний, руховий, емоційний розвиток) на кожний місяць першого року життя та на кожен рік від 1 до 7 років
Професійні завдання	Запропонувати вправи та завдання на кожен рік життя та на всі сфери розвитку дитини

Література

1. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
2. Кочерга О.В. Психофізіологія дітей 1-3 років. К.: Вид. Дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
3. Кочерга О.В. Психофізіологія дітей 4-5 років. К.: Вид. Дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіцина, 2007. 128 с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К., 2004. 456 с.

Тема 6. Раннє втручання для дітей з різними порушеннями розвитку та індивідуальними потребами.

Мета: формувати у студентів знання про програми раннього розвитку нормотипових дітей, поняття про раннє втручання та його принципи.

Професійна спрямованість: уміння здійснювати аналіз зарубіжних та вітчизняних програм раннього втручання, використовувати їх у професійній діяльності.

План

1. Програми раннього розвитку нормотипових дітей. Програми "Оберіг», РЕКіР.
2. Поняття про раннє втручання та його принципи.
3. Сучасні зарубіжні та вітчизняні програми раннього втручання.

Основні поняття	Раннє втручання, формування навичок, навички повсякденного життя, щоденна рутинна
Практичні завдання	Законспектувати статтю [7] Законспектувати на вибір дві глави з посібника [10]
Професійні завдання	Користуючись джерелами [1,2] підготувати та провести 5 ігор для дітей 0-5 років

Література

1. Лизель П. РЕКІР: игра и движение. Более 100 развивающих игр для детей первого года жизни / Пер. с нем. М.: Теревинф, 2009. 240 с.
2. Тищенко В., Рібцун Ю. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам. К.: Літера ЛТД, 2009. 128 с.
3. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років «Оберіг». Тернопіль. Мандрівець, 2014. 160 с.
4. Кукуруза Г.В., Близнюк О.О., Хворостенко О.І. та ін. Технологія раннього втручання: принципи, алгоритм, зміст (методичні рекомендації) (НАМН України, МОЗ України, Український центр наукової медичної інфор мації та патентно ліцензійної роботи). Харків, 2017. 37 с.
5. Доброва Крол Н. Раннее вмешательство: Ключевые аспекты и международный опыт. Международный детский фонд ООН (ЮНИСЕФ). К., 2014. 48 с.
6. Кукуруза Г. В. Методологічні засади раннього втручання як системи психологічного супроводу родин, які виховують дітей з порушеннями розвитку. *Український вісник психоневрології*. 2012. Т. 20, вип. 3. С. 190-191.
7. Миронова С. Педагогічна допомога дитині раннього віку з особливостями психофізичного розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 5. С. 65-72.
8. Склянська О.В. Супровід первинної соціалізації дитини з особливими потребами в програмах раннього втручання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових праць*. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Випуск 30. С. 307-312.
9. Маленькі сходишки : програма раннього втручання для дітей із затримкою розвитку / [Пітерсі М., Трелоар Р., Кейнс С. та ін.] ; пер. з англ. ; наук. редактори укр. видання : Т. І. Поніманська, А. А. Колупаєва. Рівне : РДГУ, 2006. (у 8 кн.).

Тема 7. Педагогічний супровід дітей з порушеннями психофізичного розвитку дошкільного віку. Спеціальний дошкільний заклад.

Мета: формувати у студентів знання про роботу спеціального дошкільного закладу.

Професійна спрямованість: уміння здійснювати аналіз різних програм дошкільних закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

План

1. Система спеціальної дошкільної освіти, її зміст та цілі.
2. Програми корекційно-виховної роботи дошкільних закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку.
3. Організаційно-методична робота у спеціальному дошкільному закладі.

Основні поняття	Спеціальний дошкільний заклад, комплектування спеціальних закладів, програма корекційно-виховної роботи, індивідуальні та групові заняття, корекційний педагог, план роботи, обладнання кабінету, методичне забезпечення
------------------------	--

Практичні завдання	Вивчить програми корекційно-виховної роботи дошкільних закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, розміщені на сайті МОН України
Професійні завдання	Опишіть обладнання кабінету корекційного педагога у дошкільному закладі для дітей з порушеннями психофізичного розвитку

Література

1. Дегтяренко Т.М. Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2013. 301 с.

2. Миронова С. П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.

Тема 8. Сенсорне, розумове, фізичне, трудове, моральне, естетичне виховання дитини дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку.

Мета: формувати у студентів знання про завдання, методи, прийоми всіх напрямів дошкільного виховання дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку.

Професійна спрямованість: уміння планувати індивідуальні та групові заняття з дітьми дошкільного віку з аутизмом, інтелектуальними порушеннями, ДЦП

План

1. Сенсорне виховання дитини дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку (аутизм, ДЦП, розумова відсталість).
2. Розумове виховання дитини дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку (аутизм, ДЦП, розумова відсталість).
3. Фізичне виховання дитини дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку (аутизм, ДЦП, розумова відсталість).
4. Трудове виховання дитини дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку (аутизм, ДЦП, розумова відсталість).
5. Моральне виховання дитини дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку (аутизм, ДЦП, розумова відсталість).
6. Естетичне виховання дитини дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку (аутизм, ДЦП, розумова відсталість).

Основні поняття	Сенсорне виховання, розумове виховання, фізичне виховання, трудове виховання, моральне виховання, естетичне виховання
Практичні завдання	Вивчити матеріал теми за посібником Г.М.Хворової, зробити коротку характеристику завдань всіх напрямів дошкільного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку відповідно до інтелектуальних, фізичних та сенсорних можливостей.

Професійні завдання	Підготувати програми занять та стимульний матеріал для занять одного з напрямів дошкільного виховання, для однієї з вікових категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку з урахуванням фізичних, розумових, сенсорних індивідуальних потреб.
---------------------	---

Література

1. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2013. 301 с.
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К., 2004. 456 с.

МОДУЛЬ III. ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД У ДЕННОМУ ДОГЛЯДІ ДІТЕЙ З ВАЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО ВІКУ.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 8. Розвивальний догляд для дітей з важкими формами інвалідності.

Мета: формувати у студентів знання про денний догляд дітей з важкими формами інвалідності як соціальну та педагогічну послугу.

Професійна спрямованість: уміння здійснювати аналіз цілей та необхідних умов денного догляду для дітей з інвалідністю.

План

1. Поняття, умови та цілі соціальної та педагогічної послуги денного догляду за дітьми з інвалідністю.
2. Основні принципи та методи розвивального догляду.

Основні поняття	Розвивальний догляд, денний догляд, педагогічних супровід денного догляду, алгоритм створення індивідуальної програми педагогічного супроводу денного догляду
Практичні завдання	Вивчити матеріал теми за посібником Г.М.Хворової, зробити коротку характеристику завдань та методів розвивального догляду
Професійні завдання	Підготувати хід заняття та стимульний/мовленнєвий матеріал (пісеньки, ритмічні віршики) для групового заняття «Коло» з дітьми з важкими формами інвалідності.

Література

1. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві / Олег Романчук. – Львів : Літопис, 2008. – 334 с.
2. Хворова Г. М. Котлова Л. О., Котловий С. А. Організаційно-педагогічні умови надання соціальної послуги денного догляду за дітьми з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 1 (8). С. 113-122. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/34414>

3. Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства: інформаційно-методичний посібник / Фонд соціального захисту інвалідів ; Громадська організація «Родина». Київ, 2020. 56 с.

Тема 8. Стандарти денного догляду та завдання педагогів в його міждисциплінарній команді

Мета: формувати у студентів знання про стандарти денного догляду за дітьми з інвалідністю

Професійна спрямованість: уміння здійснювати аналіз організаційно-педагогічних та соціальних умов надання соціальної послуги денного догляду.

План

1. Аналіз проекту державного стандарту соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю та додатків до нього.
2. Опис загальних передумов виконання стандарту денного догляду для дітей з інвалідністю та ефективного педагогічного супроводу денного догляду дітей з комплексними порушеннями.

Основні поняття	Стандарти денного догляду за дітьми з інвалідністю, оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю, індивідуальний план надання соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю
Практичні завдання	Вивчити Проект державного стандарту соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю та додатків до нього
Професійні завдання	Здійснити оцінювання індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю, скласти індивідуальний план надання соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю відповідно до Додатків 1 та 2 Проекту державного стандарту.

Література

1. Наказ Міністерства соціальної політики України. Проект державного стандарту соціальної послуги денного догляду для дітей з інвалідністю <https://www.msp.gov.ua/documents/6045.html>
2. Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства: інформаційно-методичний посібник / Фонд соціального захисту інвалідів ; Громадська організація «Родина». – Київ, 2020. – 56 с.
3. Хворова Г. М. Котлова Л. О., Котловий С. А. Організаційно-педагогічні умови надання соціальної послуги денного догляду за дітьми з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 1 (8). С. 113-122. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/34414>

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Склад міждисциплінарної команди фахівців медичного, психологічного, педагогічного, соціального супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку та їх родин.
2. Прикладний аналіз поведінки (АВА-терапія), загальна характеристика методу, теоретичні основи.
3. DIR/Floortime, загальна характеристика методу, теоретичні основи.
4. Сенсорно-інтегративна терапія, загальна характеристика методу, теоретичні основи.
5. Нейропсихологічна діагностика та корекція, загальна характеристика методу, теоретичні основи.
6. Складові індивідуальної програми розвитку дитини та алгоритм її складання.
7. Поняття, завдання та зміст раннього втручання (ранньої психолого-педагогічної допомоги).
8. Завдання та зміст роботи інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ).
9. Система спеціальних дошкільних закладів.
10. Завдання та зміст роботи спеціальних дошкільних закладів.
11. Зміст організаційно-педагогічної роботи корекційного педагога в дошкільному закладі. Оснащення кабінету, документація корекційного педагога.
12. Завдання та особливості розумового виховання дітей в дошкільному віці.
13. Розвиток пізнавальних процесів та способів розумової діяльності у дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
14. Особливості формування знань про предмети і явища навколишньої дійсності у дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
15. Особливості формування елементарних математичних уявлень у дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
16. Сенсорна інтеграція у дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку як основи їх розумового розвитку.
17. Цілеспрямоване формування уявлень про сенсорні еталони у дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
18. Роль, завдання, форми та засоби фізичного виховання дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
19. Завдання, особливості, зміст, корекційне значення трудового виховання (самообслуговування, господарсько-побутова праця, праця в природі, ручна праця) дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
20. Завдання, особливості, організація та зміст естетичного виховання дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку в різних видах діяльності.
21. Роль музичного виховання в емоційно-естетичному розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Корекція засобами музики.
22. Завдання формування ігрової діяльності дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.

23. Умови розвитку ігрової діяльності дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
24. Особливості процесу морального виховання дошкільників з порушеннями психофізичного розвитку.
25. Основні вимоги до готовності дитини з порушеннями психофізичного розвитку до навчання у школі.
26. Дайте визначення: Прикладний поведінковий аналіз (ППА, АВА-терапія)
27. Дайте визначення: поведінка.
28. Дайте визначення: бажана/небажана поведінка.
29. Дайте визначення: підкріплення/підсилення бажаної поведінки.
30. Дайте визначення: трьохкомпонентна поведінкова послідовність.
31. Дайте визначення: стимули, їх види.
32. Дайте визначення: функції поведінки.
33. Дайте визначення: навчання окремими блоками.
34. Дайте визначення: підказки, стратегії їх використання.
35. Дайте визначення: навчання співпраці.
36. Дайте визначення: проблемна поведінка.
37. Дайте визначення: збір даних.
38. Метод DIR Floortime, його ключові ідеї, можливості використання в умовах спеціальної та інклюзивної освіти
39. Концепція та модель DIR Floortime: Розвиваючий (D)
40. Концепція та модель DIR Floortime: Індивідуальний (I)
41. Концепція та модель DIR Floortime: Заснований на взаєминах (R)
42. Рівень функціонального емоційного розвитку дитини за С.Грінспеном, їх зміст та значення
43. Поняття сенсорної дезінтеграції, сутність сенсорно-інтегративної функції головного мозку.
44. Концепція сенсорно-інтегративної терапії. Піраміда навчання.
45. Прояви порушень тактильної, вестибулярної, пропріоцептивної чутливості – врахування та терапія в умовах спеціальної та інклюзивної освіти.
46. Прояви порушень нюхової, смакової, аудиторної, візуальної чутливості – врахування та терапія в умовах спеціальної та інклюзивної освіти.
47. Спеціальне обладнання для сенсорно-інтегративної терапії та індивідуальних сенсорних потреб.
48. Поняття про соціальну послугу «денний догляд дітей з інвалідністю».
49. Педагогічний супровід денного догляду за дітьми з інвалідністю, склад та завдання міждисциплінарної команди денного догляду.
50. Компетентна взаємодія фахівців з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою» https://zu.edu.ua/offic/ocinjuvannya_zvo.pdf.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за всіма видами навчальних робіт проводиться за поточним, модульним та підсумковим контролюми.

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Оцінка за університетською шкалою		Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS	
Екзамен	Залік		Оцінка	Пояснення
<i>Відмінно</i>	<i>Зараховано</i>	90-100	A	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
<i>Добре</i>		82-89	B	вище середнього рівня з кількома помилками
		74-81	C	в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок
		<i>Задовільно</i>	64-73	D
60-63			E	виконання задовольняє мінімальним критеріям
<i>Незадовільно</i>	<i>Незараховано</i>	35-59	FX	з можливістю повторного складання
		1-34	F	з обов'язковим повторним курсом

Підсумкова оцінка з вивчених модулів за навчальний рік (ПОМ) розраховується:

№ модулю	$M_{\%n}$ (відсоткове значення модулю освітньої компоненти)
Модуль 1	$M_{\%1} = 21\%$
Модуль 2	$M_{\%2} = 50\%$
Модуль 3	$M_{\%3} = 29\%$
Сума	100

Оскільки формою підсумкового контролю освітньої компоненти є залік то залікова оцінка (ЗО) з освітньої компоненти дорівнює підсумковій оцінці з вивчених модулів (ПОМ).

$$ЗО = ПОМ$$

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2013. 301 с.

2. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : Навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2020. 304 с.

3. Кукуруза Г.В., Близнюк О.О., Хворостенко О.І. та ін. Технологія раннього втручання: принципи, алгоритм, зміст (методичні рекомендації) (НАМН України, МОЗ України, Український центр наукової медичної інформації та патентно ліцензійної роботи). Харків, 2017. 37 с.

4. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка. Підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, 2015. 312 с.

5. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник. Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.

6. Писоцький В., Горянська А. Психічний розвиток та формування особистості дитини в онтогенезі., КНТ, 2019, 144 с.

7. Серєда І. В., Кисличенко В. А. Спеціальна педагогіка з основами спеціальної дидактики: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів з курсу. Частина І. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2020. 164 с.

8. Спеціальна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.В. Мартинчук, І.М. Маруненко, К.В. Луцько та ін. К. : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2017. 364 с.

9. Шрам Р. Дитячий аутизм і АВА: терапія, що ґрунтується на методах прикладного аналізу поведінки. Вид.: ЦУЛ. 2019. 140 с.

Додаткова:

10. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. [перевод с англ. Ю. Даре, научный редактор Е.Клочкова]. М., Теревинф, 2009. 272 с.

11. Аксьонова Л. В. Цікаві розвивальні і рухливі ігри для всієї родини. Донецьк : БАО, 2008. 368 с.

12. Акшопина А.Я. Развитие пространственной ориентировки у детей со сложными сенсорными и множественными нарушениями развития. М.: ООО «ИПТК «Логос» ВОС», 2008. 112 с.

13. Басилова Т.А. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста со сложными и множественными нарушениями. Специальная дошкольная педагогика: учеб. Пособие. М., 2001. 360 с

14. Бастун Н. А. Служби раннього втручання в Україні: шлях до інтеграції. К.: ІКЦ „Леста”, 2005. 184 с.

15. Бертынь Г.П. Клинико-генеалогическое и психолого-педагогическое изучение лиц со сложным дефектом. Дифференцированный

подход при обучении и воспитании слепоглухих детей / Г.П. Бертынь. М., 1990 280 с.

16. Болотина Л.Р., Баранов С.П., Комарова Т.С. Дошкольная педагогика: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М.: Академический проект, 2005. 240 с.

17. Бондар В. І. Історія олігофренопедагогіки : підручник. К. : Знання, 2007. 375 с.

18. Вільчковський Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.

19. Вступ до абілітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності: [навчально-методичний посібник] / Л.Б. Люндквіст, В.В. Бурлака, А.Г. Шевцов [та ін.]. К.: Герб, 2007. 288 с.

20. Гладких Н. В. Специфічні особливості психофізичного розвитку дітей з комплексними порушеннями опорно-рухового апарату, інтелекту та зору. *Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки*. 2015. Вип. 11-12. С. 82-95.

21. Доброва Крол Н. Раннее вмешательство: Ключевые аспекты и международный опыт. Международный детский фонд ООН (ЮНИСЕФ). К., 2014. 48 с.

22. Жигорева М. В. Дети с комплексными нарушениями в развитии: педагогическая помощь: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М. В. Жигорева. М. : Издательский центр «Академия», 2006. 240 с.

23. Ибука М. После трёх уже поздно / Масару Ибука ; пер. с англ. Н. Перовой. М. : Альпина нон-фикшн, 2011. 224 с.

24. Игры и занятия с детьми раннего возраста с психофизическими нарушениями. / под ред. Е.А. Стребелевой, Г.А. Мишиной. 2-е изд. М.: Экзамен, 2004. 160 с.

25. Казарова Д.С. Опыт коррекционных занятий с детьми с ДЦП в интегрированных группах. Особый ребенок: исследования и опыт помощи, 2000. Вып.3. С.167-169.

26. Колишкін, О. В. Корекційна освіта. Вступ до спеціальності [Текст] : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, 2013. 392 с.

27. Кочерга О. Психофізіологія дітей 4-5 років. К.: Вид. дім "Шкіл. Світ": Вид. Л. Галіцина, 2007. 128 с.

28. Кукуруза Г. В. Методологічні засади раннього втручання як системи психологічного супроводу родин, які виховують дітей з порушеннями розвитку. *Український вісник психоневрології*. 2012. Т. 20, вип. 3. С. 190-191.

29. Лизель П. РЕКІР: игра и движение. Более 100 развивающих игр для детей первого года жизни / Пер. с нем. М.: Теревинф, 2009. – 240 с.

30. Маленькі сходишки : програма раннього втручання для дітей із затримкою розвитку / [Пітерсі М., Трелоар Р., Кейнс С. та ін.] ; пер. з англ. ; наук. редактори укр. видання : Т. І. Поніманська, А. А. Колупаєва. Рівне : РДГУ, 2006. (у 8 кн.).

31. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. Науково-

дослідний інститут педагогіки України. Київ.1991. 198 с.

32. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии : учеб. пособ. СПб. : Речь, 2010. 400 с.

33. Миронова С. Педагогічна допомога дитині раннього віку з особливостями психофізичного розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу : щомісяч. спеціаліз. журн.* 2011. № 5. С. 65-72.

34. Роль ранньої діагностики порушень розвитку мовлення у дітей із ДЦП. *Дефектологія.* 2004 р. № 2. С.27—32.

35. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. Львів : Літопис, 2008. 334 с.

36. Склянська О.В. Супровід первинної соціалізації дитини з особливими потребами в програмах раннього втручання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова : збірник наукових праць.* К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Випуск 30. С. 307–312.

37. Формування політики раннього втручання : тренінговий модуль / Кол. авторів :Л.Ю. Байда, Є. Б. Павлова, О.Л. Іванова, Г.В. Кукуруза. К., 2017. 62 с.

Інтернет ресурси:

1. Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка: режим доступу: <http://library.zu.edu.ua/>
2. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/node/554>
3. Закони України: режим доступу: http://kodeksy.com.ua/zakoni_ukraini.htm